

ВІДОБРАЖЕННЯ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ 1932–1933 РОКІВ У «ДИРЕКТИВНІЙ» ІСТОРІОГРАФІЇ БІЛОРУСІ

В. Гудзь

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
viktorgudz@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5756-1683>

Д. Помазан

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
dmytro.pomazan@msspu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4342-130X>

Ключові слова: Білорусь, історіографічна ситуація, «директивна» історіографія, голод 1932–1933 років, фальсифікації, замовчування.

У статті проаналізовано загальну історіографічну ситуацію в Республіці Білорусь, що склалася після обрання президентом О. Лукашенка і, зокрема, відображення історії Великого голоду 1932–1933 років представниками «директивної» історіографії.

Наукова новизна: існують поодинокі комплексні студії рецепцій білоруських дослідників з історії Великого голоду 1932–1933 років, проте спеціальне дослідження теми представниками «директивної» історіографії республіки проводиться вперше.

Метою статті є з'ясування особливостей тлумачення причин і характеру Великого голоду на теренах Радянського Союзу та, зокрема, в Білорусі представниками «директивної історіографії» республіки. Завдання дослідження: з'ясування поняття «директивна» історіографія, оцінка обставин і наслідків її формування, характеристика особливостей висвітлення історії голоду у наукових працях та історичній дидактиці вищої школи.

Встановлено, що на зміст «директивної» історіографії Великого голоду прямо впливає політичний режим О. Лукашенка, який у середині 1990-х років нав'язав історикам Республіки Білорусь російську парадигму «спільної трагедії народів СРСР». За цією, домінуючою версією, голод 1932–1933 рр. був наслідком господарських помилок влади, нестачі продовольчих резервів та перегинів хлібозаготівельної кампанії, викликаних потребами модернізації країни. У другій, комуністичній версії подій, також спостерігається применшення наслідків голоду, пояснення його неврожаєм та водночас виправдання сталінської аграрної політики на тлі звинувачень «ворогів радянської влади» та самих селян, які саботували колгоспні роботи і розкрадали зерно. Третій підхід: укладачі навчальних посібників для вищої школи застосовують прийоми обмеження інформації про Великий голод та повного замовчування Голодомору в Україні. Такі методи диктуються владою, адміністрацією університетів і відповідають державній політиці союзу Білорусі з Росією. Тому заміна авторитарного політичного режиму в республіці на демократичний є головною умовою виходу «директивної» історіографії з ідеологічних окопів до свободи наукової творчості та академічних свобод.

REFLECTION OF THE CAUSES OF THE GREAT FAMINE OF 1932–1933 IN THE «DIRECTIVE» HISTORIOGRAPHY OF BELARUS

V. Gudz

Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University

D. Pomazan

Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University

Keywords: Belarus, historiographical situation, «directive» historiography, famine of 1932–1933, falsifications, silencing.

The article analyzes the general historiographical situation in the Republic of Belarus that developed after the election of O. Lukashenko as president and, in particular, the reflection of the history of the Great Famine of 1932–1933 by representatives of the «directive» or «official» historiography. Scientific novelty: there are isolated comprehensive studies of the receptions of Belarusian researchers on the history of the Great Famine of 1932–1933, however, a special study of the topic by representatives of the «official» historiography of the republic is being conducted for the first time. The purpose of the article is to clarify the peculiarities of the interpretation of the causes and nature of the Great Famine in the territories of the Soviet Union and, in particular, in Belarus by representatives of the «directive historiography» of the republic. The objectives of the study are to clarify the concept of «directive» historiography, assess the circumstances and consequences of its formation, and characterize the features of the coverage of the history of the Great Famine in scientific works and historical didactics of higher education. It has been established that the content of the «directive» historiography of the Great Famine is directly influenced by the political regime of A. Lukashenko, who in the mid-1990s imposed the Russian paradigm of the «common tragedy of the peoples of the USSR» on historians of the Republic of Belarus. According to this, dominant version, the famine of 1932–1933 was a consequence of the economic mistakes of the authorities, the lack of food reserves, and the excesses of the grain procurement campaign caused by the needs of the country's modernization. In the second, communist version of events, there is also a downplaying of the consequences of the famine, explaining it by a crop failure and at the same time justifying Stalin's agrarian policy against the background of accusations of «enemies of the Soviet government» and the peasants themselves who sabotaged collective farm work and stole grain. The third approach: the compilers of textbooks for higher education use methods of restricting information about the Great Famine and completely silencing the Holodomor in Ukraine. Such methods are dictated by the authorities, university administrations, and correspond to the state policy of the union of Belarus with Russia. Therefore, replacing the authoritarian political regime in the republic with a democratic one is the main condition for the exit of «directive» historiography from ideological trenches to freedom of scientific creativity and academic freedoms.

Постановка проблеми. Тематика голодових катастроф актуальна для всього людства, а особливо для українського народу, який зазнав Голодомору 1932–1933 рр. і наразі переживає рашистський геноцид. Між тим міжнародне визнання Голодомору геноцидом українського народу ще не знайшло належного поширення. На заваді цьому, серед іншого, стоять політики та науковці Росії та її сателітів, зокрема, Білорусі, які зводять голодовий геноцид в УСРР до всерадянського голоду, що

стався через надлишкові хлібозаготівлі і неврожай. Проблема полягає в тому, що директивна версія нав'язана режимом О. Лукашенка власному народу і транслюється не тільки в Білорусі, а й у світовому інформаційному просторі через ЗМІ, підручники, дослідження радянської історії. Така історіографічна ситуація потребує наукового вивчення, яке допоможе науковцям у з'ясуванні правди про Голодомор і спростуванні фальсифікацій його історії.

Актуальність дослідження, мета і завдання статті.

Звідси випливає мета представленого дослідження: з'ясування особливостей тлумачення характеру голоду на теренах радянської Білорусі та інших республік білоруськими представниками «директивної історіографії», Завданнями дослідження є з'ясування поняття «директивна» історіографія, обставин її формування, характеристика особливостей висвітлення історії Великого голоду

Під поняттям «Великий голод» ми розуміємо голод 1932–1933 рр., відмінний від голодувань 1921–1923 та 1946–1947 років, та на всій, охоплений цим явищем, території СРСР, в тому числі в БСРР. Натомість термін «Голодомор» вживаємо, згідно його геноцидних ознак, щодо подій на території України і Кубані¹. Застосований у назві статті термін «Великий голод» пояснюється також тим, що представники «директивної» або ж «офіційної» історіографії, як її прийнято називати, лише зрідка вживають термін Голодомор і то – в контексті його заперечення.

Аналіз наукових публікацій. Дослідження «директивної» історіографії Білорусі охоплюють аналіз політичної ситуації в республіці після обрання у 1994 р. президентом Олександра Лукашенка та історіографічної ситуації, яку сформува-ли ідеологічні директиви режиму. К. Івангородський², А. Котлярчук³, Р. Лінднер⁴, Г. Сагановіч⁵, А. Смолянчук⁶ та інші науковці відзначають, що відтоді історіографічний простір поділився на представників «директивної або ж «офіційної», «неорадянської» та «національної» або ж «неофіційної» історіографії. Проте рецепції білоруських представників «офіційної» історіографії Великого голоду цього феномену привернула увагу лише

поодиноких науковців. В. Гудзь і О. Боряк пояснили причини такої ситуації: «Російські та зарубіжні прибічники теорії модернізації розглядають голод 1932–33 рр. як результат хлібозаготівель в зернових регіонах СРСР, оминаючи «картопляну» Білорусь. Українські дослідники зазвичай оминають увагою сусідню республіку, бо зосереджені на доказах унікальності Голодомору в УСРР»⁷.

Відповідно бракує і спеціальних історіографічних досліджень цієї теми, за винятком поодиноких публікацій: В. Кажновіча та Г. Гончарука, де голоду 1930-х р. в Білорусі стосуються лише 3 сторінки із 12⁸, та один абзац посібника В. Кондрашина⁹.

Натомість В. Гудзь і О. Боряк у своїх дослідженнях здійснили комплексний аналіз публікацій білоруських дослідників Великого голоду, але не акцентували увагу на «офіційній» історіографії республіки^{10, 11}.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи історіографічну ситуацію, яка склалася в сучасній Білорусі, треба врахувати політику «денаціоналізації» білоруського минулого і «директивної історіографії» після російсько-радянського розвороту президента О. Лукашенка у середині 1990-х років.

Для білоруської суспільної ситуації, у якій сформувалася «директивна історіографія», характерна відсутність свободи історичних досліджень та визначені тематичні рамки. За їх порушення науковці наражаються на адміністративні покарання та звільнення з роботи, тому вимушені ставати конформістами або емігрувати. За короткий термін роботу в державних установах втратили такі відомі історики, як Г. Саганович, А. Кіштимов, Є. Оніщенко,

¹ Гудзь В. Співвідношення понять «штучний голод» і «Голодомор» у семантичному та хронологічному вимірах. *Український селянин: зб. наук. праць / ред. С. В. Корновенко*. Черкаси, 2024. Вип. 33. С. 87–93.

² Івангородський К. Білоруська історіографія сьогодні: між неорадянськими та національними дискурсами. *Образ Білорусі в історіографії та історичній пам'яті українців: колективна монографія / ред. В. Масненко*. Черкаси, 2015. С. 31–63.

³ Котлярчук Андрей. Історики у шанцах: білоруська наука під Лукашенком. *Україна модерна*. 2007. Ч. 12. С. 62–71.

⁴ Лінднер Р. Нацыянальныя і «прыдворныя» гісторыкі «лукашэнкаўскай» Беларусі. *Гістарычны альманах: навуковы гістарычны і краязнаўчы часопіс*. Гародня, 2001. № 4. С. 199–206.

⁵ Сагановіч Генадзь. Дзесяць гадоў беларускай гістарыяграфіі. <https://bha.knihi.com/08/215.htm>

⁶ Смалянчук Аляксандр. «Homo Sovieticus» і беларуская постсаветская гістарыяграфія. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2012. Вип. 22. С. 189–200.

⁷ Гудзь В., Боряк О. Голод 1932–1933 років у Білорусі: історіографічні парадокси, історична пам'ять та політика пам'яті. *Український історичний журнал*. 2020. Число 6. С. 21–35. С. 22. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.06.021>

⁸ Кажновіч В. А., Гончарук Г. І. Голодомор 1930-х рр. у сучасній білоруській історіографії в контексті модернізації суспільства. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 50. С. 286–297. С. 290, 293–294.

⁹ Голод 1932–1933 гг. в отечественной и зарубежной историографии. Методические рекомендации по курсу «История России» для студентов. www.hist.msu.ru/Labs/UkrBel/Kondrasin_ist.doc

¹⁰ Гудзь В., Боряк О. Голод 1932–1933 років у Білорусі: історіографічні парадокси, історична пам'ять та політика пам'яті. *Український історичний журнал*. 2020. Число 6. С. 21–35. С. 22. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.06.021>

¹¹ Gudz Viktor. Famine or Holodomor: opinion of the events of 1932–1934 in soviet Belarus in modern belarusian historiography. *Der Stand der Entwicklung von Wissenschaft und Technik im XXI. Jahrhundert: Pädagogik und Pädagogik, Psychologie und Soziologie, Philosophie, Philologie, Geschichte, Kunstgeschichte. Monografische*. Karlsruhe: Reihe «Europäische Wissenschaft», 2024. Buch 32. Teil 5. P. 103–117. DOI: 10.30890/2709-2313.2024-32-00-028

Я. Янушкевич та інші, а провідна фахівчиня з історії голоду в Білорусі І. Романова, після закриття Європейського гуманітарного університету в Мінську, змушена працювати у Вільнюсі.

Вже 1995 року у структурі центральних і місцевих органів влади були створені державні комісії, а по-суті, цензуру, для перевірки «науковості» історичних досліджень тобто повернення радянських стандартів інтерпретації минулого. Почалося вилучення з бібліотек підручників незалежної Білорусі за «очорнення» Росії та радянського минулого. Водночас у закладах освіти запроваджено перевірки наукових робіт гуманітаріїв проректорами з науки або деканами та заборонено брати участь у міжнародних наукових конференціях. Натомість науковці повинні були писати і викладати «правильну» версію історичної пам'яті білорусів – одностанно, а не, за виразом О. Лукашенка, «як кому заманеться».

Виклад директивної версії історії президент доручив своєму викладачу у Могилівському державному університеті Якову Трещенку, який навіть не мав наукового ступеня. Цей головний «придворний» історик республіки негайно опублікував кілька підручників, де викладалася прокомуністична і російськоцентрична версія радянської історії Білорусі, схвалювався тоталітаризм як бажаний для народу устрій. А. Смолянчук назвав рекомендовану владою книжку Я. Трещенка з історії Республіки Білорусь, де змішується «західнорусизм» (стара ідеологема про білорусів як частини росіян, у сполученні з ідеями православного прозелітизму і державного соціалізму), «символом деградації офіційної науки»¹².

У навчальному посібнику Могилівського держуніверситету ім. А. О. Кулешова, після кожного розділу вміщені редакторські «Історіографічні відступи» Я. Трещенка¹³. Ось, як цинічно і алогічно історик прокоментував події кривавих 1930-х рр.: «Серйозні історики давно залишили казочку про нещасні народи, замордовані своїми нещасними правителями. ... Народи як жінки: з ними поведуться так, як вони дозволяють із собою поводитися»¹⁴. Виявляється народи СРСР нищилися не більшовиками, органами ОДПУ-НКВС і «звичайно,

не купкою вождів», а як пише Я. Трещенок: «Самим народом в ім'я комуністичної утопії знищувалися «як клас» цілі стани»¹⁵

У обставинах, що склалися, у стратегії «офіційної» історіографії республіки спостерігаються різні способи відображення Великого голоду 1932–1933 років. Перший, притаманний здебільшого авторам підручників з історії, зводиться до коротких згадок про всерадянський голод через неврожай та помилки влади. У цьому випадку білоруські історіописці дотримуються встановлених рамок цензурної комісії та відомої інструкції російського історика і державного посадовця В. Кондрашина: підбирати документи «таким чином, щоби була видна трагедія всього радянського селянства, без акценту на Україну»¹⁶.

Відповідно, у двотомному посібнику за редакцією Я. Трещенка (підрозділ про голод 1930-х років у Білорусі за авторством М. Матюшевської) розповідається про те, що захоплена індустріалізацією, країна не потурбувалася про продовольчі резерви на випадок неврожаю, тому у 1932 р. розпочався голод, який у 1933 р. став масовим. У результаті: «В Україні, російському Чорнозем'ї, на Північному Кавказі та у Західному Сибіру гинули мільйони людей. У БРСР ця трагедія торкнулася південно-східних районів республіки»¹⁷.

Але з наступного речення виявляється, що продовольчі резерви таки були. Не кажучи про державні резерви, з яких видавалася допомога ще з лютого 1933 р., вистачало й на експорт: «Замість допомоги голодуючим уряд СРСР, не припиняючи поставок зерна за кордон, приступив до посилення репресивних заходів проти селянства»¹⁸.

Укладачі подібних навчальних посібників, як правило, заперечують штучний характер Великого голоду в СРСР, пояснюючи його причини тим, що «допущено помилки в економічній політиці», у розкуркуленні селян, взято «форсовані темпи колективізації» і таке інше^{19, 20}.

¹² Смалянчук Аляксандр. «Homo Sovieticus» і беларуская постсавецкая гістарыяграфія. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2012. Вип. 22. С. 189–200. С. 194–195.

¹³ История Беларуси: учеб. пособие для студентов учреждений, обеспеч. получение высш. образования. В 2 ч. Ч. 2 / под ред. Я. И. Трещенка. Могилев, 2005. 310 с.

¹⁴ История Беларуси: учеб. пособие для студентов учреждений, обеспеч. получение высш. образования. В 2 ч. Ч. 2 / под ред. Я. И. Трещенка. Могилев, 2005. 310 с. С. 214.

¹⁵ История Беларуси: учеб. пособие для студентов учреждений, обеспеч. получение высш. образования. В 2 ч. Ч. 2 / под ред. Я. И. Трещенка. Могилев, 2005. 310 с. С. 214.

¹⁶ Як писати про Голодомор: інструкція російським історикам. <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2012/11/26/101572/>

¹⁷ История Беларуси: учеб. пособие / ред. Я. И. Трещенок. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2005. Ч. 2. 310 с. С. 205.

¹⁸ История Беларуси: учеб. пособие / ред. Я. И. Трещенок. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2005. Ч. 2. 310 с. С. 205.

¹⁹ Вучэбны дапаможнік па курсу «Гісторыя Беларусі» для студэнтаў усіх форм навуч. і спецыяльн. / Я. И. Новік і інш. Мінск: Беларускі дзяржаўны ун-тэт інфарм. і радыёэлектрон., 2006. 364 с. С. 235.

²⁰ Зелинский П. Пинчук В. История Беларуси. Минск: БГУ, 2009. 160 с. С. 81.

Навіть автори спеціальних монографій з історії білоруського села намагаються обходити дразливі питання голоду в республіці. Зокрема, С. Ходін згадав голод у Білорусі, без пояснення його причин, лише в контексті демографічного спаду 1933 року: «Смертність у цьому році зросла приблизно на 83 % (майже вдвічі) порівняно з попереднім, 1932 роком. ... 1933 рік характеризувався (вперше за повоєнні роки) зменшенням населення»²¹. Автор доводить, що демографічна криза відбулася за рахунок міст, а на селі, «завдяки високій народжуваності (та наявності різних видів рослинності), скорочення населення не спостерігалось. Голод мав тут менш відчутні, але триваліші наслідки»²².

Насправді, твердження С. Ходіна спростовують відомі факти про найбільшу смертність від голоду саме у сільських південно-східних районах республіки. Так, у 5-го томі академічного видання «Історії Білорусі» наводяться дані про голодування у Єльському, Наровлянському, Пуховицькому районах та про смертність від голоду у 45 з 93 колгоспів Гомельському районі²³.

У другій групі видань з історичної дидактики застосовується прийом повного замовчування Великого голоду. Так, аналіз навчальних посібників з історії для вишів республіки часто виявляє розповіді лише про колективізацію та, іноді, розкуркулення. Зокрема, у посібниках мінських істориків ні словечка про голод на початку 1930-х рр. в Білорусі не знайти ні майбутнім технологам²⁴, ні технікам²⁵ та навіть студентам класичного держуніверситету²⁶.

Повне ігнорування теми Великого голоду, демонструє підручник за редакцією Є. Новіка, який наповнений пафосною апологетикою колективізації та радянського ладу, але рекомендований всім вишам республіки²⁷. Автори підручника виступи-

ли проти «очорнення» політики колективізації і запевнили: «Насправді, політика Комуністичної партії та держави ніколи не була спрямована проти партії, особливо проти сільського господарства»²⁸.

У кращому випадку голод у навчальних виданнях тільки згадується, але ігноруються причини цього явища: «У країні виник голод, загострилася продовольча проблема»²⁹.

Третій спосіб інтерпретації історії Великого голоду – виправдання дій російсько-більшовицького режиму та звинувачення самим народів, селянської верстви у саботажі, розкраданні збіжжя тощо.

Критика «свідомих» білоруських істориків, в тому числі і за визнання голоду в республіці, складає основний зміст видання «Полемічні матеріали» за редакцією Є. Новіка³⁰. Автори монографії, у якій теж оминається тема голоду 1932–1933 рр., очевидно, поділяють погляди П. Петрікова, який розкритикував «націонал-радикальну» концепцію Білорусі і засудив свого наступника на посаді директора Інституту історії НАН Білорусі М. Костюка і його заступника М. Біча за «благі наміри» деполітизувати, деідеологізувати і департизувати історію Білорусі, здійснені в першій половині 1990-х рр.³¹. Зокрема, П. Петриков застеріг від зведення політики КПРС до репресій і наголосив, що компартія перетворила СРСР у наддержаву, «очолила і забезпечила всесвітньо-історичну Перемогу радянського народу». При цьому: «До космічних висот піднялася в братському союзі народів СРСР і Радянська Білорусь»³². Інший професор-історик, О. Залеський, ідентифікує себе з напрямом «прибічників суспільства соціальної справедливості» і зосередився на шельмуванні науковців «ліберально-буржуазного націоналістичного напрямку», «буржуазних націоналістів», «націонал-русофобів»³³.

526 с.

²⁸ История Беларуси. С древнейших времен до 2010 г.: учеб. пособие / под ред. Е. К. Новика. 2-е изд., испр. Минск, 2011. 526 с. С. 346.

²⁹ История Беларуси: в контексте мировых цивилизаций: пособие для студентов / под ред. Н. И. Полетаевой, Ю. Н. Бохана. Минск, 2011. 160 с. С. 95.

³⁰ Гісторыя Беларусі. Палемічныя матэрыялы / под. ред. Я. К. Новіка. Мінск, 2015. 303 с.

³¹ Петриков П. Т. О концепции и методологии исторических исследований в республике Беларусь. Гісторыя Беларусі. Палемічныя матэрыялы / под. ред. Я. К. Новіка. Мінск, 2015. С. 8–22.

³² Петриков П. Т. О концепции и методологии исторических исследований в республике Беларусь. Гісторыя Беларусі. Палемічныя матэрыялы / под. ред. Я. К. Новіка. Мінск, 2015. С. 16.

³³ Залесский А. И. Борьба двух направлений в исторической

²¹ Ходзін С. М. Беларуская вёска ў міжваенны час: шляхі і формы савецкай мадэрнізацыі (1921–1939). Мінск: БДУ, 2014. 240 с. С. 169.

²² Ходзін С. М. Беларуская вёска ў міжваенны час: шляхі і формы савецкай мадэрнізацыі (1921–1939). Мінск: БДУ, 2014. 240 с. С. 169.

²³ Гісторыя Беларусі ў 6 т. Том 5: Беларусь у 1917–1945 гг. / Касцюк М. (рэд.). Мінск, 2006. 613 с. С. 283.

²⁴ Гісторыя Беларусі : вучэб.-метад. дапаможнік / Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ун-тэт; склад. І. У. Каляда, В. М. Астрога. Мінск, 2009. 80 с.

²⁵ Баландзін К. І., Хромчанка Дз. М. Гісторыя Беларусі ў кантэксте сусветнай цывілізацыі. Кароткі курс лекцый. Навуч. дапам. для студэнтаў. Вучэбнае электроннае выданне. Мінск, 2009. 171 с.

²⁶ Ладзеў У. Ф., Кахановіч А. Г. Гісторыя Беларусі. ХХ – пачатак ХХІ ст.: вучэб.-метад. дапам. Мінск, 2011. 115 с.

²⁷ История Беларуси. С древнейших времен до 2010 г.: учеб. пособие / под ред. Е. К. Новика. 2-е изд., испр. Минск, 2011.

У комплексі робіт прокомуністичного напрямку спостережено схвалення радянського ладу та більшовицької аграрної політики 1930-х років. Так, у синтезному дослідженні А. Сорокіна наголошено на успіхах політики масової колективізації в республіці, виправдовується економічний та правовий примус до селянства³⁴. Історик доводить, що хоча у вирішенні проблем радянського села допускалися «перегини», але взаємовідносини селян і влади базувалися переважно на взаєморозумінні. Водночас автор такої ідилічної картини замовчав факт голоду 1932–1933 рр., так і «закон про 5 колосків» з його смертельними для селянства наслідками.

Щодо подій 1932–1933 рр. в Україні, то у офіційній білоруській історіографії терміни «Голодомор» та «геноцид» вживаються лише в лапках для спростування унікальності катастрофи української нації, називаючи її міфом, як-от у такому масовому інформаційному ресурсі, як Вікіпедія.

Так само сучасні комуністи Білорусі, як-от В. Єгоричев, схвалюють керівництво країною Сталіним і різко критикують «фальсифікаторів-голодоморників», які не хочуть зрозуміти чому стався голод 1932–1933 рр.³⁵. Історик вважає, що причинами тодішньої «біди» були, по-перше, не колективізація, а її незавершеність, по-друге, втрати врожаю через непогоду і помилки на місцях, по-третє, саботаж частини селянства, що найбільше проявився в Україні. На доказ відсутності намірів вчинення Голодомору В. Єгоричев наводить виділення владою голодуючим продовольства з Недоторканного і Мобілізаційного фондів у 1933 р. і стверджує, що радянський уряд зробив все від нього залежне для зменшення наслідків голоду.

При цьому замовчується, що у Кремлі не лише знали про голод в Україні, а перед цим ініціювали подвірні обшуки з убивчими натуральними штрафами і блокаду республіки. Так само замовчано, що виділення збіжжя було способом «виховання» і покарання непрацюючих в артілі, бо призначалося насамперед для забезпечення колгоспної посівної кампанії. Відповідно і наслідки Великого голоду В. Єгоричев вимірює надуманими даними, взятими із статті Л. Калашнікова в «Правді» – не більше 1,5 мільйона осіб жертв по всьому СРСР³⁶.

науке Беларуси. *Гісторыя Беларусі. Палемічныя матэрыялы* / под. ред. Я. К. Новіка. Мінск, 2015. С. 25–32.

³⁴ Сорокин А. Н. Испытание будущим и уроки прошлого. Белорусская деревня: от Декрета до Кодекса о земле (1917–1990-е годы). Минск: Право и экономика, 2008. 428 с.

³⁵ Егоричев В. Е. Голодомор. Мифы и реальность. *Коммунист Беларуси. Мы и время*. 2014. 6 июня – 13 июня. № 24 (912). С. 5.

³⁶ Калашников Леонид. «Голодомор»: мифы и реальность.

Таке посилання на публікацію в газеті фахового енергетика, депутата російської Держдуми від компартії є свідченням «об'єктивності» фахового історика В. Єгоричева.

У білоруському інформаційному просторі присутні також явно ксенофобські писання про Великий голод 1930х років, покликані в життя скоріше в якості ідеологічної зброї, ніж просвітницького чи наукового знаряддя. Йдеться, зокрема, про видану в Москві книжку мінського політолога Юрія Шевцова, передмову до якої написав колишній радник президента В. Путіна політтехнолог Гліб Павловський. Тож не дивно, що Автор заявив свою упевненість вже в анотації видання: «Є реальний масовий голод початку 30-х років, частина страшної історії сталінського розкуркулення – тобто розселення Радянської Росії. І є (нацистський, по суті) міф про голодомор, підстроєний нібито «москалями» заради винищення українців»³⁷.

Як бачимо, Ю. Шевцов зводить причини голоду до розкуркулення, яке ототожнює з розселенням, залишаючи поза увагою факт продовольчих ревізій і позбавлення держзабезпечення села 1932 р. Намагаючись довести «природний» характер «всерадянського» голоду, Автор послався на праці С. Таугера, з його тезою про голод через неврожай 1932 р. і втрати, та розкрадання самими українцями зібраних запасів. Проте, як відомо, таку версію на фактах спростували провідні знавці теми (С. Кульчицький, В. Данилов, Р. Девіс і С. Віткрофт та ін.).

Не витримує критики і заява Ю. Шевцова про те, що концепція Голодомору шкодить європейським цінностям, що, начебто, це «шлях аморалізації Європи і нацизму»³⁸. Фаховий політолог, очевидно, навмисно, для підкріплення свого хиткого ідеологічного конструкту, ототожнює українських емігрантів, як адептів концепції Голодомору, – з колаборантами, а націоналістів – з нацистами і расистами. Водночас сучасній Україні приписується ксенофобська фальшивка про Голодомор як етноцид українців, вчинений «москалями», тоді як українські дослідники теми, попри інші розбіжності, солідарні в тому, що «нищівний удар» 1932 завдала сталінська верхівка, а не росіяни і по території УСРР, а не по етнічних українцях. Інша справа, що українці, які склали більшість населення України і Кубані, і постраждали найбільше.

Правда. .2010. .21–24 мая. № 53 (29540).

³⁷ Шевцов Юрий. Новая идеология: голодомор. Москва: Европа, 2009. 180 с.

³⁸ Шевцов Юрий. Новая идеология: голодомор. Москва: Европа, 2009. 180 с. С. 171.

Загалом, як слушно відзначила у своїй рецензії на книжку Ю. Шевцова Тетяна Чуліцька, свої заяви автор не зумів підтвердити ні логікою, ні фактами. Відтак: «Читати книгу слід з обережністю до наведених фактів і їх трактувань, а також не дуже намагаючись вловити логіку розповіді. Слід враховувати проросійський настрій автора та його прагнення всіляко очорнити нинішні східноєвропейські націоналізми і культивування ними ідентичності»³⁹.

В. Єгоричев у своїй публікації не тільки виправдовує дії Сталіна і критикує «фальсифікаторів-голодоморників» за те, що вони не бачать причин «біди» 1932–1933 рр., а й пропонує їх власний набір: незавершеність колективізації, помилки на місцях. непогода, селянський саботаж і розкрадання [4, с. 5]. Заперечуючи наміри організації Голодомору В. Єгоричев апелює до фактів допомоги голодуючим з лютого 1933 р., але не розуміє, що це і є доказом наміру: спочатку все відібрано, включно з авансами, а потім захочено колгоспників для забезпечення посівної і «виховання» одноосібників.

У білоруському інформаційному просторі присутні також пропагандистські і ксенофобські писання про Великий голод 1930-х років. Так, уже в анотації книжки мінського політолога Ю. Шевцова фігурує брехлива заява про те, що є реальний масовий голод початку 30-х років, частина сталінського розкуркулення – тобто розселення Радянської Росії, і є нацистський міф про голодомор, влаштований нібито «москалями» для винищення українців. Ю. Шевцов пояснив причини голоду в СРСР політикою розселення, розкраданням врожаю, але, звісно, замовчав продовольчі ревізії в Україні, «чорні дошки» і блокаду республіки що й означало російсько-більшовицький геноцид.

Висновки і пропозиції. Отже, на зміст «директивної» або ж «офіційної» історіографії Великого голоду Республіки Білорусь прямо впливає політичний режим О. Лукашенка, який у середині 1990-х років нав'язав історикам російську парадигму «спільної трагедії народів СРСР».

³⁹ Чуліцькая Тацяна. Галадамор: яшчэ адно злачынства амэрыканскага нацизму. *Архе*. 2008. № 12 (75). С. 99–112: <https://gurayuk.livejournal.com/1159210.html>

На основі аналізу історіографічного доробку науковців республіки з'ясовано характерні риси директивної історіографії, встановлено форми і методи замовчування та викривлення історичної правди про причини Великого голоду в СРСР та специфіку Голодомору як геноциду українського народу. Виявлено три характерних підходи «офіційних» істориків щодо відображення подій Великого голоду на початку 1930-х років.

За цією, домінуючою версією, трансльованою придворним істориком Я. Трещенком та іншими апологетами комуністичного тоталітарного режиму, голод 1932–1933 рр. був наслідком господарських помилок влади, нестачі продовольчих резервів та перегинів хлібозаготівельної кампанії, викликаних потребами модернізації країни.

У другій, комуністичній версії подій, також спостерігається применшення наслідків голоду, пояснення його неврожаєм та водночас виправдання сталінської аграрної політики на тлі звинувачень «ворогів радянської влади» та самих селян, які саботували колгоспні роботи і розкрадали зерно.

Понад те, укладачі навчальних посібників для вищої школи республіки застосовують прийоми обмеження інформації про Великий голод та повного замовчування Голодомору в Україні, що диктується владою, адміністрацією університетів і відповідає державній політиці союзу Білорусі з Росією. Тому заміна авторитарного політичного режиму в республіці на демократичний є головною умовою виходу «директивної» історіографії з ідеологічних окопів до свободи наукової творчості та академічних свобод.

Менше з тим, на периферії історіографічного простору Білорусі присутні публікації «неофіційних» істориків про те, що факт навмисного винищення голодом населення в республіці на початку 1930-х років мав місце у менших масштабах, ніж в Україні за рівнем смертності, але був подібний за політичними причинами – «голод виник не через погоду, а з вини держави». Дослідження «національної» «директивної» історіографії Білорусі з тематики Великого голоду – справа подальших спеціальних студій.

References

- Gudz Viktor. Famine or Holodomor: opinion of the events of 1932–1934 in soviet Belarus in modern belarusian historiography. *Der Stand der Entwicklung von Wissenschaft und Technik im XXI. Jahrhundert: Pädagogik und Pädagogik, Psychologie und Soziologie, Philosophie, Philologie, Geschichte, Kunstgeschichte. Monografische. Reihe «Europäische Wissenschaft»*. Buch 32. Teil 5. Karlsruhe: ScientificWorld-NetAkhataVLUystr., 2024. P. 103–117. DOI: 10.30890/2709-2313.2024-32-00-028

Balandzin K. I., Hromchanka Dz. M. Gistoryya Belarusi ŷ kanteksce susvetnaj cyvilizacyi. Karotki kurs lekcij. Navuch. dapam. dlya studentaŷ. Vuchebnae elektronnae vydanne. Minsk: BNTU, 2009. 171 s. URL: <https://rep.bntu.by/handle/data/2253>

Vuchebny dapamozhnik pa kursu «Gistoryya Belarusi» dlya studentaŷ usih form navuch. i specyyaln. / Ya. I. Novik i inshi. Minsk: Belaruski dzyarzhajny un–tet infarmatyki i radyoelektroniki, 2006. 364 s.

Gistoryya Belarusi ŷ 6 t. Tom 5: Belarus u 1917–1945 gg. / Kascyuk M. (red.). Minsk, 2006. 613 s.

Gistoryya Belarusi: vucheb.–metad. dapamozhnik / sklad. I. U. Kalyada, V. M. Astroga. Minsk: Belaruski dzyarzhajny tehnaŷagichny un–tet, 2009. 80 s.

Gistoryya Belarusi. *Palemichnyya materyyaly* / pod. red. Ya. K. Novika. Minsk, 2015. 303 s.

Gudz V. Cpivvidnoshennya ponyat «shtuchnij golod» i «Golodomor» u semantichnomu ta hronologichnomu vimirah. *Ukrayinskij selyanin: zb. nauk. prac* / red. S. V. Kornovenko. Cherkasi, 2024. Vip. 33. S. 87–93.

Gudz V., Boryak O. Golod 1932–1933 rokiv u Bilorusi: istoriografichni paradoksi, istorichna pam'yat ta politika pam'yati. *Ukrayinskyj istorichnyj zhurnal*. 2020. Chyslo 6. S. 21–35. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.06.021>

Egorychev V. E. Golodomor. Mify i realnost. *Kommunist Belarusi. My i vremya*. 2014. 6 iyunya – 13 iyunya. № 24 (912). S. 5.

Zelinskij P., Pinchuk V. Istoriya Belarusi. Minsk: BGU, 2009. 116 s.

Istoriya Belarusi: v kontekste mirovyh civilizacij: posobie dlya studentov / pod red. N. I. Poletaevoj, Yu. N. Bohana. Minsk, 2011. 160 s.

Istoriya Belarusi. S drevnejshih vremen do 2010 g.: ucheb. posobie / pod red. E. K. Novika. 2-e izd., ispr. Minsk, 2011. 526 s.

Istoriya Belarusi: ucheb, posobie dlya studentov uchrezhdenij, obespech. poluchenie vyssh. obrazovaniya. V 2 ch. Ch. 2 / pod red. Ya. I. Treshenka. Mogilev, 2005. 310 s.

Ivangorodskij K. Biloruska istoriografiya sogodni: mizh neoradyanskimi ta nacionalnimi diskursami. *Obraz Bilorusi v istoriografiji ta istorichnij pam'yati ukrajinciv : kolektivna monografiya* / red. V. Masnenko. Cherkasi, 2015. S. 31–63.

Kalashnikov Leonid. «Golodomor»: mify i realnost. *Pravda*. 2010. 21–24 maya. № 53 (29540).

Kahnovich V. A., Goncharuk G. I. Golodomor 1930–h rr. u suchasnij biloruskij istoriografiji v konteksti modernizaciji suspilstva. *Storinky istoriji: zbirnyk naukovyh prac*. 2020. Vyp. 50. S. 286–297.

Kondrashin V. V. Istoriografiya. *Golod 1932–1933 godov: tragediya rossijskoj derevnie*. Moskva: ROSSPEN, 2008. S. 10–35.

Kotlyarchuk Andrej. Istoriki u shancyah: biloruska nauka pid Lukashenkom. *Ukrayina moderna*. 2007. Ch. 12. S. 62–71.

Ladyseŷ U. F., Kahanoŷski A. G. Gistoryya Belarusi. HH – pachatak HHI st.: vucheb.–metad. dapam. Minsk, 2011. 115 s.

Lindner R. Nacyyanalnyya i «prydvornyya» gistoryki «lukashenkaŷskaj» Belarusi. *Gistarychny almanah*. 2001. № 4. S. 199–206.

Petrikov P. T. O koncepcii i metodologii istoricheskikh issledovanij v respublike Belarus. *Gistoryya Belarusi. Palemichnyya materyyaly* / pod. red. Ya. K. Novika. Minsk, 2015. S. 8–22.

Smalyanchuk Alyksandr. «Homo Sovieticus» i belaruskaya postsaveckaya gistoryyografiya. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukraini*. 2012. Vyp. 22. S. 189–200.

Sorokin A. N. Iskushenie budushim i uroki proshlogo. Belorusskaya derevnya: ot Dekreta do Kodeksa o zemle (1917–1990-e gody). Minsk: Pravo i ekonomika, 2008. 428 s.

Hodzin S. M. Belaruskaya vyoska ŷ mizhvaenny chas: shlyahi i formy saveckaj madernizaciji (1921–1939). Minsk: BDU, 2014. 240 s.

Chulickaya Taccyana. Galadamor: yashche adno zlachynstva amerykanskaga nacizmu. *Arhe*. 2008. № 12 (75). S. 99–112: URL: <https://guralyuk.livejournal.com/1159210.html>

Shevcov Yuriy. Novaya ideologiya: golodomor. Moskva: Evropa, 2009. 180 s.

Yak pysaty pro Golodomor: instrukciya rosijskym istorykam. URL: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2012/11/26/101572/>